

Kello kaksi yöllä: Arto Laitinen esitelmöimässä vapaudesta Ernesto Neton teoksen syleilyssä.

MINNA HAGMAN & JUHO RANTALA

Yön hämärissä Minervan pöllö lehahti Kiasmaan

Filosofiset esitelmät ja musiikilliset, tanssilliset ja kuvataiteelliset performanssit kohtasivat toisensa alkusyksyn yössä. Runsaslukuinen yleisö suhtautui näkemäänsä ja kuulemaansa ilmeisen innostuneesti ja uteliaasti myös aamuyön tunteina, jolloin ajatukset sekoittuivat aistimuksiin. Filosofia näytti kenties hiukan toiselta kuin kirkkaassa päivänvallossa.

Iltaseitsemästä aamuseitsemään venyvä Filosofian yö (*A Night of Philosophy, La Nuit de la Philosophie*) on ranskalaisen filosofin, dramaturgin ja teatteriohjaajan Mériam Korichin luomus. Vuoden 2010 Pariisi-debyytin lisäksi yön täydeltä filosofiaa on saanut nauttia jo New Yorkissa, Lontoossa ja Berliinissä – ja tänä vuonna Helsingin juhlatuokilla nykytaiteen museo Kiasmassa järjestetyssä tapahtumassa. Korichi kertoi vuoden 2015 haastattelussa, että *École Normale Supérieure*en johtaja Monique Canto-Sperber

oli alkujaan tahtonut järjestää akateemista filosofiaa juhlihan iltatapahtuman¹. Korichia kiinnosti kuitenkin ajatus filosofian, taiteen ja performanssin yhdistämisestä. Samalla hän halusi esitellä, mitä nykypäivän yliopistossa tutkitaan. Korichin teatteriohjaajatausta näkyikin Helsingin tapahtuman muodossa: filosofiset esitelmät muistuttivat lyhyedessään ja tiivydessään niiden lomaan ripoteltuja musiikkiesityksiä ja performansseja, ja nämä kaikki yhdessä muodostivat ikään kuin yhden suuren filosofis-taiteellisen performanssin.

Kuva: Juho Rantala

”Joku halusi tietää, miltä kuulostaisi kokemus liian mausteisen ruuan syömisestä.”

Esitelmät oli sijoitettu kahteen kerrokseen: ensimmäisen kerroksen Kiasma-teatteriin ja viidennen kerroksen tilaan, jota hallitsi Ernesto Neto *Yubē bushka*-installaatio. Jos Kiasma-teatteri toikin mieleen akateemisen filosofian perinteiset luentosalit, niin Neton installaation syleilyssä, pehmustetulla lattialla ja valtavien kangsrakennelmien alla, oli yökukkujen ehkäpä liiankin rentouttavaa syventyä filosofiaan.

Kielen, aistimusten ja taiteen vuorovaikutuksia

Yön ensimmäinen puhuja oli kielen ja mielen filosofiaan erikoistunut Lontoon yliopiston professori Barry Smith. Hän määritteli tunteen aistimusten ja arvostelman yhteenliittymäksi, joka voidaan nimetä. Smith havainnollisti, kuinka ihmisten aistit eivät toimi toisistaan erillään, vaan yhden aistin aktivoituminen vaikuttaa muihin: pehmenneet perunalastut maistuvat aivan samalta kuin tuoret, jos syöjä niitä pureskellessaan kuulee kuulokeista samaa rousketta, jota hän kuulisi tuoreita lastuja syödessään. Smith päätti esityksensä ajatukseen, että omien tunteiden tunnistaminen, joka perustuu omien kehollisten reaktioiden havaitsemiseen, on toisten tunteiden tunnistamisen ja empatian perusta.

Perunalastuesimerkki sai pohtimaan, miten voisimme jakaa kokemuksia ja ajatuksia esimerkiksi maku-aistimuksista, jos meillä ei olisi kieltä. Erään vastauksen tarjosi ranskalaisen säveltäjä-pianistin Karol Beffan musiikillinen performanssi ”Anything goes”, jonka ideana oli flyygelillä improvisoiden sovittaa yhteen yleisön ehdottamia keskenään ristiriitaisia käsitteitä tai ilmiöitä. Joku halusi tietää, miltä kuulostaisi kokemus liian mausteisen ruuan syömisestä. Beffa aloitti korkeilla sävelillä, jotka helmeilivät kuin vesi syöjän kielellä. Kun huoletoman nautiskelun lomaan rämähti järkyttäviä matalia

sävelklustereita, yleisön huvittuneet reaktiot kertoivat musiikin välittämän kokemuksen olleen selvästi tunnistettava. Mutta oliko se tunnistettava siksi, että kokemus oli etukäteen ilmaistu kielessä?

Tunteiden kielellisestä ilmaisemisesta niiden tunnistamisen ehtona puhui Kööpenhaminan yliopiston filosofian professori, fenomenologi Dan Zahavi, joka jakoi yleisölle tiiviin mutta täyteläisen eväspaketin rakkaudeksi kutsutun tunteen kulttuurisesta ja kielellisestä rakentuneisuudesta. Smithin ja Beffan esitysten sisältöä toisti ajatus, että perustunteet, ilo, pelko, suru, yllättyneisyys, viha ja inho, tunnistetaan itsessä ja toisissa aistimalla oman kehon reaktioita ja havaitsemalla samanlaiset reaktiot toisen kehossa. Monimutkaiset tunteet, kuten hämmennys, häpeä, syyllisyys, ylpeys tai kiitollisuus, sen sijaan vaativat itsetietoista subjektiivisuutta ja omien tunteiden merkityksellistämistä kielen avulla. Ilman kieltä olisimme siis ehkä tunnistaneet Beffan pianoimprovisaatiossa yllättyneisyyttä tai ainakin jotain, joka herättää yllättyneisyyden. Sama musiikki olisi saattanut ilmaista myös hämmennystä tai häpeää, mutta tämä olisi vaatinut kehystävää tarinaa niitä kokevasta subjektista.

Illan hämartyessä, keskiyön lähetessä ja ihmisvilinän tihentyessä metafysiikka valtasi hetkeksi alaa. Seppo Sajaman Spinozan tulkintaoppia, Jussi Backmanin filosofiaa metafysiikan jälkeen sekä Tuomas Tahkon metafysistä tiedonhankintaa käsittelevät esitelmät oli aikataulutettu lähelle toisiaan. Pienen sivupolkumaisen keskittymän jälkeen taiteen ja filosofian yhteyden avaaminen kuitenkin jatkui. Puolalainen filosofi Marcin Rychter käsitteli nykymusiikkia, jota määrittää hänen mukaansa suurelta osin kokeilu. Kuuntelijat haastettiin pohtimaan, kuinka 2000-luvulla voidaan vielä löytää uutta materiaalia. Rychterin mukaan muusikkojen on tultava filosofeiksi ja kysyttävä, mitä musiikki on. Samalla hän peräänkuulutti teknologiaa, joka tarjoaa esimerkiksi

lukemattomia mahdollisuuksia toistaa ja muokata ääntä. Kuin ironisena vastalauseena tekniikka kuitenkin petti esityksessä: Rychter ei kyennyt soittamaan esimerkeiksi tarkoitettuja musiikkiotteita.

Ruuhkasta johtuen ei ollut toivoakaan kuulla kahta esitystä peräkkäin Kiasma-teatterissa. Esimerkiksi italialaisen Nicola Perullon esitelmä ”Was Heidegger A Sith? Some Thoughts on the Dark Side of Power” jäi väliin, eikä Heideggerin flirttailusta pimeän puolen kanssa kultu. On toki helppo arvailla, mistä esitelmässä puhuttiin.

Aamuöisiä arvostelmia

Viimeistään kolmen korvilla transsinomainen tunnelma levisi tilaan. Hanne Appelqvistin pääasiassa Kantin filosofiaa käsitellyt ja Wittgensteiniakin sivunnut esitelmä järjestyi aivoissa selkeästi: väsymys pakotti suuntaamaan kaiken keskittymiskyvyn kuunteluun ja ymmärtämiseen. Appelqvist kysyi, mitä merkitystä kauneudella on tiedon mahdollisuudelle. Hänen mukaansa Kant piti estetiikkaa ”kaiken filosofian esikouluna”, koska kauneuden kokemuksen voidaan ajatella olevan ei-käsitteellinen arvostelma. Kauneuden kokemuksia voidaan jakaa mutta ei käsitteellisesti vaan osoittamalla toisen aistittavaksi kauniiksi koettuja kohteita – ”sinunkin tulisi kuulla tämä”. Wittgensteinin mukaan kommunikoitavuus oletetaan arvostelmassa ja näin tulee tuotetuksi ykseys, jossa on monia laadullisesti erilaisia alueita, kuten esimerkiksi käsitteelliset säännöt ja ymmärryksen kuvittelukyky, yhden käsitteellisen muodon alla.

Aikaisen aamun esityksissä palattiin havaitsemisen ja kokemuksen filosofiaan. Sanna Tirkkonen keskittyi Michel Foucault’n *Klinikan synty* (2015) -teoksessa käsiteltyyn havainnon ja kokemuksen (*expérience*²) historiaan. Hän määritteli teoksen filosofiseksi esitykseksi siitä, kuinka havainnosta voi tulla tietoa ja kuinka yksilöstä tulee tiedon kohde. Maurice Merleau-Pontyn ajattelun siivittämänä Tirkkonen kuvasi yksilöllisen aktiivisen katseen, joka toimii tekona tai ”silmäksensä”, kun katse rajataan johonkin. Tällainen katse ei näe ”kaikkia näkökulmia” yhtä aikaa. *Klinikan synnyn* kartoittama kliininen havainto-kokemus (*expérience*) sen sijaan oli kaikkialta tulevaa ja kokonaisvaltaista. Tirkkonen alleviivasi lopulta havainnon, kokemuksen ja kliinisen katseen yhteiskunnallisuutta Jacques Rancièren avulla. Rancièrelle havaitsemisen tyyli on yhteiskunnallinen kysymys, joka jäsenyy ”aistisen jaon” mukaisesti. Aistittu jakautuu erilaisten, tietyn aikakauden määrittämien muotojen suodattamana. Käsitteelliset aistikokemuksesta, havainnosta ja filosofiasta muuttuvat ja laajenevat jatkuvasti tieteen, yhteiskunnan ja maailman muutosten mukana.

Filosofia performansina?

Filosofian yö ei vaihtunut sarastukseksi ongelmitta. Esimerkiksi Markus Lammenrannan esitelmä oli mainio

mutta ei sen jälkeisistä soraäänistä päätellen tavoittanut kaikkia. Lammenranta keskittyi epistemologian klasiseen kysymykseen, voimmeko tietää mitään oman mieleemme ulkopuolisesta maailmasta. Yliopiston peruskurssitason tietoteoriaa muistuttava esitelmä lähti aivot altaassa -metaforasta ja kartesiolaisesta skeptisismistä sivuten Kantia ja Hegeliä. Lopussa odotti G. E. Moore ja hänen skeptisismille antamansa vastaus, joka oikeastaan tiivistyi tiedon luonteen ja olemuksen analyysiin. Esityksen jälkeen takarivillä istunut nuoriso puhkesi keskusteluun, josta ilmeni, että heidän oli ollut vaikea käsittää, miksi pitäisi edes olettaa ”olevansa aivot altaassa”, koska ”enhän minä ole”.

Takarivin kommentit muistuttivat siitä, että tapahtuma oli tosiaan tarkoitettu kaikille, ei vain filosofiaa jo tunteville. Aiheeseen perehtyneille monet esitelmät olivat ilahduttavan selkeitä tiivistelmiä filosofisen ajattelun suhteesta aivan tavallisiin ja kaikille tuttuihin kokemuksiin. Toisaalta filosofian harjoittamiseen olennaisesti kuuluva keskustelu ja kriittinen pohdinta jäi tapahtumasta puuttumaan. Saattaa olla, että mahdollisuus esittää kysymyksiä olisi auttanut myös filosofiaa vähemmän tuntevaa yleisöä ymmärtämään omituisempienkin pohdintojen mielekkyyttä. Nyt filosofia näyttäytyi väistämättä taiteellisiin esityksiin vertautuvina puheperformansseina, jotka yleisön oli vain kohdattava mahdollisimman avoimin mielin. Korichin toive yleisökeskeisyydestä toteutuikin yleisön aktiivisen osallistumisen sijasta pikemminkin niin, että tarjolla oli helposti nautittavia filosofisia ja taiteellisia esityksiä, jotka keskenään keskustellessaan varmasti herättivät sekä ajatuksia että kysymyksiä³.

Kokonaisuutena tapahtuma oli hyvin rakennettu ja luultavasti jokaiselle vierailijalle riitti jotain kuunneltavaa ja ihmeteltävää. Monipuolisuuden ja laajuuden kääntöpuolena on miltei väistämättä se, että jotkin osa-alueet karkaavat käsistä. Kaikki ei suju suunnitelmien mukaan, ja syntyy ennakoimatonta ”performanssia”. Huojentavaa oli kuitenkin huomata, että myös nykypäivänä filosofiaa ja taiteita käsitteleville puheille riittää kuulijoita, jopa myöhään yöllä ja varhain aamulla.

Viitteet & Kirjallisuus

- 1 Dorothée Charles, Interview with Night of Philosophy Creator Meriam Korichi. *Frenchculture.org* 6.4.2015. frenchculture.org/books/interviews/interview-night-philosophy-creator-meriam-korichi
- 2 *Klinikan synty* -teoksen suomennoksen jälkeen on käyty pitkälinen keskustelu *expérience*-sanan kääntämisestä. Ks. Markku Koivusalo, Mitä *Klinikan synnystä* pitäisi muistaa? *niin & näin* 1/2015, 11–12. Laaja versio verkossa: netn.fi/node/5727. Simo Määttä vastine ”Sanan *expérience* suomentamisesta – *Klinikan synty* käänkökokemuksena”. *niin & näin* 3/2015, 12–14. Ks. myös *Klinikan synnystä* -teemapaketti *niin & näin* 4/2014; sekä Sanna Tirkkosen keskustelunjatko ”Paluu klinikalle”. *niin & näin* 3/2016, 13–15.
- 3 Charles, ks. edellä.